

Міністерство освіти і науки,
молоді та спорту України

Науково-дослідний інститут
приватного права і підприємництва
АПрН України

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Юридичний інститут

Охорона корпоративних прав

Матеріали
Всеукраїнського
науково-практичного семінару

1-2 жовтня 2010 року

м. Івано-Франківськ, 2011

ББК 7.9 (4Укр)
О59

редакційна колегія:

- В.В.Луць** – академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор;
- О.Д.Крупчан** – академік НАПрН України, директор Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва НАПрН України, кандидат юридичних наук, доцент;
- В.А.Васильєва** – директор Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права;
- Н.Р.Кобецька** – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри трудового, аграрного та екологічного права Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;
- І.Б.Саракун** – кандидат юридичних наук, ст. наук. співр. Лабораторії з вивчення проблем корпоративного права НДІ ППП НАПрН України.

„Рекомендовано до друку Вченою Радою Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва НАПрН України (протокол №5 від 25.05.2011 року)

О59 Охорона корпоративних прав [текст] : *Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару (проведеного Лабораторією з вивчення проблем корпоративного права НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України спільно з Юридичним інститутом Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника 1-2 жовтня 2010 року)* – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2011. – 160 с.

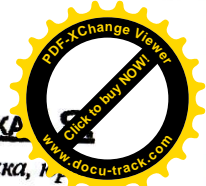
У збірник включені статті і тези доповідей учасників Всеукраїнського науково-практичного семінару, який відбувся 1-2 жовтня 2010 року на базі Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Висвітлюються результати наукових досліджень проблем охорони корпоративних прав.

Для студентів, слухачів, курсантів юридичних факультетів, науковців, практичних працівників та всіх зацікавлених осіб.

ББК 67.9 (4 Укр)

© Інститут приватного права і підприємництва НАПрН України, 2011

© Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2011

БАБЕЦЬКА

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, юридичний інститут, аспірант

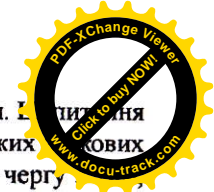
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПЕРЕВАЖНИХ ПРАВ В КОРПОРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Питання про переважні права в корпоративних правовідносинах має важливе значення з огляду на те, що дане правове явище досить часто зустрічається в діючому законодавстві і одночасно недостатньо досліджене в науці цивільного права.

В умовах сьогодення не отримали достатнього висвітлення питання про правову природу, поняття і ознаки, мета та цілі встановлення, порядок здійснення і способи захисту переважних прав саме в корпоративних правовідносинах. Нині існує незначна кількість наукових досліджень, основним предметом яких було вивчення корпоративних прав в цілому. Зокрема, це наукові дослідження таких вчених, як: В. А. Белов, В. І. Бобрик, В. А. Васильєва, О. М. Вінник, А. В. Зеліско, І. Р. Калаур, С. С. Кравченко, В. М. Кравчук, В. І. Крат, Л. В. Кузнецова, І. М. Кучеренко, Л. Ю. Леонова, В. В. Луць, І. Б. Саракун, К. И. Скловський, І. В. Спасибо-Фатєєва та інші.

Метою даного дослідження є визначення особливостей законодавчого закріплення переважних прав в корпоративних правовідносинах шляхом аналізу чинного законодавства України, яке стосується питань переважних прав учасників корпоративних правовідносин та дослідження поглядів науковців щодо даного питання.

Мета встановлення переважних прав визначається залежно від того в яких конкретних правовідносинах вони здійснюються. Наприклад, переважне право акціонерів на придбання додаткових акцій, основною метою є охорона учасників акціонерних товариств від ризику «розмивання» належних їм процентів акцій. Розмивання частки акціонера у статутному капіталі товариства є грубим порушенням прав акціонера, оскільки спричиняє зменшення частки акціонера у статутному капіталі товариства, в результаті чого зменшується його вплив на прийняття рішень вищим органом товариства. Саме це порушення було в основі заяви ЗАТ «Совтрансавто-Холдинг» проти України, що розглянута Європейським судом з прав людини і вирішена 25 липня 2002 р. [1]; для переважного права купівлі частки в товаристві, основна мета – охорона учасників товариства від ризику «участі нових, третіх осіб».

а підставі договору про передання (відчуження) майнових прав на такий об'єкт.

Здається, що необхідно заборонити внесення права на використань об'єктів інтелектуальної власності до статутного капіталу господарського товариства на підставі ліцензійних договорів.

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-ІУ (із змінами) // Відомості Верховної Ради України. – 2003 р. – №40, ст.356.

2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №436-ІУ (із змінами) // ВВР. – 1992 р. – №6, ст.56.

3. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 1576Х11 (із змінами) // ВВР. – 1991 р. – №49, ст.682.

4. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96 (зі змінами) // ВВР. – 1996 р. – №18, ст.78.

5. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12.07.2001 р. № 2658-Ш (із змінами) // ВВР. – 2001 р. – №47, ст.251.

6. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-І (із змінами) // ВВР. – 2001 р. – №5, ст.30.

7. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-ІІІ (із змінами) // ВВР. – 2002 р. – №1, ст.1.

8. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI // ВВР. – 2008 р. – № 50 – 51, стор. 2432, ст.384.

9. Положення про порядок створення і державної реєстрації банків, відкриття їх філій, представництв, відділень, затверджене постановою Правління Національного банку України від 31.08.2001 №375, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 24.10.2001 р. за №906/6097 // Офіційний вісник України від 16.11.2001 — 2001 р., №44, стор. 233, ст.1991, код акта 20328/2001.

10. Положення про порядок реєстрації випуску акцій, затверджене рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 26.04.2007 №942, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 12 червня 2007 р. за №619/13886 (із змінами) // Офіційний вісник України від 25.06.2007 — 2007р., №44, стор. 304, стаття 1826, код акта 40135/2007.

Васильєва В.А.

директор Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, д.ю.н., професор

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ

Проблема захисту корпоративних прав є на сьогодні однією з найбільш актуальних тем, оскільки «ціна» порушених суб'єктивних прав на є надзвичайно високою. Звідси, - і така увага до захисту прав як в плані

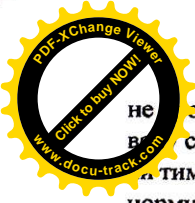
процесуального, так і матеріально- правового регулювання. І виникли в площині юридичної практики і вимагають глибоких досліджень. Тема ця багатогранна, що пов'язано в першу чергу з тим, що правова природа корпоративних прав є особливою.

Корпоративні відносини за своєю юридичною природою наближені до зобов'язальних, адже інтерес носія суб'єктивного права може бути задоволений шляхом вчинення дії уповноваженою особою по наданню відповідних благ. Корпоративні відносини мають відносний характер, але при цьому їх особливістю є те, що вони виникають тільки між учасниками конкретної організації і є закритими для інших учасників цивільного обороту.

Корпоративні права займають самостійне місце в системі суб'єктивних цивільних прав. Їх природа є цивільно-правовою, а саме корпоративні права носять зобов'язальний характер, але при цьому усі дослідники погоджуються з тим, що частку у корпоративних відносинах займають так звані організаційні відносини в основі яких лежать організаційні права. Звідси і багатогранність способів захисту корпоративних прав, де частина майнових позовів займає не так багато місця. Серед способів захисту порушеного корпоративного права слід назвати оспорування правочинів, притягнення осіб, що займають керівні функції до відповідальності, визнання рішень органів корпорації недійсними і позов про відновлення корпоративного контролю. Кожен із перелічених способів заслуговує на спеціальне дослідження щодо його дії в системі захисту корпоративних прав. Проте на сьогодні проблема досліджень у цій сфері полягає в тому, щоб вивчити проблему захисту корпоративних прав як системне правове явище і, окрім цього, слід виявити таку проблематику способів захисту корпоративних прав, яка притаманна тільки корпоративним правам.

В теорії права відсутня єдина думка що слід розуміти під захистом суб'єктивного права, яка його юридична природа. Загалом напрацьовані дослідження щодо природи корпоративних прав як цивільно-правової підштовхують практичні напрацювання у русло використання цивільно-правових способів захисту. В першу чергу йдеться про те, що порушене корпоративне право захищається з використанням способів перерахованих у Цивільному кодексі (далі ЦК). Серед них такі як відновлення права, визнання права, припинення дії.

Постає питання – чи є вичерпним перелік способів захисту корпоративних прав? Від відповіді на це питання залежить чи буде підлягати задоволенню позов розгляду чи його слід відхилити. В науковій літературі панує думка, що цей перелік є відкритим. Проте напевне слід говорити

не відкритий характер переліку способів захисту, а про те, що з при-
в способів захисту повинен діяти принцип – захищатися можна тіль-
к тими способами, які встановлені законом. Крім того, якщо тлумачити
норму ЦК то вона вказує на те, що захищатися можна способами, які за-
значені у ЦК і такими які визначені у законі. Проте використання інших
способів є можливим лише тоді, коли з цього приводу є пряма вказівка
закону (наприклад - визнання переважних прав, при тому що відсутня
вказівка прямої норми закону з приводу переважних прав).

Наступна проблема це вибір способів захисту порушених прав.
Йдеться про такий вибір в межах позовного провадження. В літературі
цей спосіб називається конкуренцією позовів. Тут є можливим наступне
рішення. Перше полягає в тому, що особа яка захищає свої права пови-
нна вибрати саме той спосіб захисту, який передбачений законом саме
для його вирішення. Інша точка зору – особа яка захищається повинна
вибрати для свого захисту будь-який спосіб захисту, який передбачений
законом. Захищаючи порушене суб'єктивне право, особа не пов'язана
необхідністю застосовувати тільки визначений спосіб захисту. Про-
те таку тезу слід поставити під сумнів, оскільки важко сконструювати
єдине розуміння суб'єктивного цивільного права. На практиці ми кожен
раз будемо стикатися із великою різноманітністю форм реалізації прав,
в тому числі і за суб'єктивним складом. Проте, це різноманіття, в першу
чергу, за змістом, - оскільки характер прав, а саме: зобов'язальний, кор-
поративний, речовий, виключний, - відрізняє їх настільки радикально (в
площині об'єктів, за змістом повноважень, за способами їх здійснення)
і саме тому не може існувати єдиного способу захисту для всіх пере-
рахованих прав. Виходячи із цього, слід вважати, що кожному об'єкту,
або ж кожному виду прав повинен слідувати свій спосіб захисту. Якщо
пригадати, то речові права захищаються спеціальними позовами (вінди-
каційним, негативним), зобов'язальні – позовами які захищаються по-
зовом, що базується на спеціальному зобов'язанні (особистому позові).
Висловлена теза є наріжним каменем вчення про строгу відповідність
способу захисту виду права яке захищається. Наприклад: пред'явивши
позов про визнання дій директора АТ незаконними, суд повинен у роз-
гляді цього позову відмовити оскільки Закон про АТ не містить такого
способу захисту прав акціонерів. Аналогічне рішення суду можна від-
мітити і щодо позову про визнання протоколу загальних зборів недій-
сним. Ще у ряді позовів була вимога визнати недійсними ряд договорів
дарування акцій ЗАТ недійсними і застосуванням наслідків недійсного
правочину – повернення усього отриманого за правочином У своєму рі-
шенні, суд, визнавши мнимість правочину дарування, вказав що існує

спеціальний спосіб захисту прав акціонерів ЗАТ – пред'яв-
ню про переведення прав та обов'язків за договором. У іншому
коли був пред'явлений позов про визнання дій генерального дир-
АТ незаконними, суд зазначив, що закон про АТ не містить такого спо-
собу захисту прав акціонера, і тому позов про визнання незаконною без-
діяльність одноосібного виконавчого органу АТ (ненадання інформації)
не може бути задоволений. Аналогічно було прийнято рішення і щодо
визнання протоколу зборів недійсними. В захисті корпоративних прав
може бути відмовлено у зв'язку з тим, що положення статті 10 ЦК вста-
новлює, що у випадку недотримання дій громадян і юридичних осіб, які
здійснюються з наміром причинити шкоду іншій особі а також зловжи-
вання правом в інших формах, суд чи третейський суд може відмовити
особі у захисті належного йому права. У сфері корпоративних відносин
це положення більш за все застосовується у зв'язку з корпоративним
шантажем, тобто пред'явленням позовів про визнання недійсними рі-
шень зборів, правочинів осіб, які володіють незначним пакетом акцій
(часток) що їх участь у зборах не могла вплинути на результати голо-
сування і ніяких збитків учасникам завдано не було. У більшості таких
випадків суди відмовляють у задоволенні позову із посиланням на зло-
живання корпоративними правами.

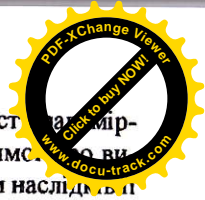
У розрізі захисту корпоративних прав постає наступна проблема. Це
співвідношення форм та способів захисту корпоративних прав. Слід за-
значити, що постановка питання у такому розрізі торкається не тільки
корпоративних прав. Ця проблема дискутується у науковій літературі і
щодо захисту цивільних прав. Тому слід провести хоча б співвідношен-
ня названих термінів. Видається що терміни «спосіб захисту» та «міра
захисту» є одним і тим же поняттям. Міра захисту є межею дозволеної
поведінки. Іншими словами, міра визначає, що саме і до якої межі може,
або зобов'язаний робити суб'єкт, щоб при цьому не порушити чужого
суб'єктивного права чи інтересу. Так само і спосіб описує зміст вчиню-
ваної дії. При цьому форма захисту – це зовнішня характеристика того,
яким саме чином реалізується той чи інший спосіб. В теорії права роз-
межовують так званий юрисдикційний і не юрисдикційний спосіб за-
хисту. Юрисдикційний – це судовий, адміністративний і нотаріальний;
не юрисдикційним вважають самозахист. Разом з цим, навряд можна
самозахист назвати способом захисту. Адже способи самозахисту по-
винні бути співрозмірні порушенню права і не виходити за межі дій які
необхідні для його попередження. Отож самозахист не може визнавати-
ся способом захисту права. Відповідно самозахист є формою реалізації
способів захисту. З цього слідує що проблему самозахисту корпоратив-

прав слід розглядати не серед способів захисту корпоративних прав, окремим від них. Окрім цього виникає питання не тільки способів, але й форм захисту порушених суб'єктивних прав. Вони можуть захищатися у судовому порядку. Стверджені відповідь на це питання базується на положеннях конституції, де закріплено, що усі правовідносини у державі підлягають судовій юрисдикції.

Наступною проблемою загальної теорії захисту цивільних прав є проблема захисту правомірного інтересу. Саме по собі питання про природу та місце інтересу в структурі цивільного правовідношення є складним. Тим не менше інтерес за Цивільно процесуальним та Господарсько процесуальним кодексами є об'єктом судового захисту. При цьому у сфері корпоративного права особливо яскраво проявляється можливість захисту корпоративного інтересу. Це пояснюється тим що саме у сфері корпоративного права може бути виявлений самий цікавий матеріал, пов'язаний із захистом правомірного інтересу. На нашу думку це пояснюється структурою корпоративних правовідносин (учасник корпорації – корпорація), неможливістю учасника корпорації виступати від імені корпорації і розмежуванням майна корпорації і майна її учасників. У зв'язку з цим (а особливо у зв'язку з майновим відокремленням) учасник корпорації не виступає суб'єктом речових і зобов'язальних правовідносин, в яких бере участь корпорація і тому він не набуває будь-яких прав в рамках даних правовідносин. Проте в учасника корпорації існує достатньо багато способів втрутитися у дані правовідносини з метою недопущення зменшення вартості майна корпорації, відшкодування заданих їй збитків. Що у цьому випадку захищає учасник корпорації. Звичайно права самої корпорації, але не тільки. Учасник захищає і свій власний інтерес у збереженні і збільшенні вартості майна корпорації, оскільки це потягне за собою збільшення вартості частки у майні корпорації, а також і розмір дивідендів. Це і слід вважати правомірним інтересом який буде захищати учасник корпорації.

Виникає питання якими способами захищається правомірний цивільно-правовий інтерес, і чи може він захищатися тими ж способами що й суб'єктивне корпоративне право. Серед способів захисту у ст.17 ЦК зазначено, що ненормативний акт органу державної влади та управління, а у випадках передбачених законом нормативний акт який не відповідає закону чи іншим правовим актам і порушує цивільні права та охоронювані законом інтереси громадянина чи юридичної особи можуть бути визнані судом недійсними. Чи це означає що інтерес не можна захищатися іншими способами? Звичайно що ні.

Як законом, так і судовою практикою допускається захист інтересу учасника корпорації шляхом пред'явлення вимоги про визнання оспорюваного правочину недійсним і застосуванням наслідків недійсності, застосуванням наслідків недійсності нікчемного правочину, вимогою про виконання зобов'язання в натурі, вимогою про відшкодування збитків, припиненням чи зміною правовідношення. Прикладом таких способів захисту охоронюваного законом інтересу може бути: визнання правочину недійсним (у випадку вчинення правочинів на великі суми, правочинів із зацікавленістю, договорів з перевищенням наданих договором чи законом повноважень; припинення дії, яка порушує право (при примусовому скликанні зборів чи ради директорів); зміна правовідношення (корпоративне законодавство знає масу прикладів застосування цього способу захисту інтересів учасників корпорації – зокрема пред'явлення учасником ТОВ вимоги про виключення іншого учасника, укладений раніше перевід прав та обов'язків за договором купівлі-продажу частки в ТОВ чи акцій ЗАТ, що укладений з порушенням переважних прав; відновлення становища, яке існувало до порушення.

Типовим прикладом захисту суб'єктивного інтересу у визначені законом способи є форми так званого непрямого позову, тобто позову учасника корпорації до особи що виконує функції органу юридичної особи. Позивач таким чином захищає не своє право, а інтерес у капіталізації корпорації. Наступний приклад непрямого позову - позов учасника дочірнього товариства про відшкодування основним товариством збитків що спричинені товариству діями останнього.

Дискусійним на сьогодні залишається застосування такого законодавчо визначеного способу захисту порушеного інтересу як визнання права. Чи правомірно через пред'явлення позову трансформувати охоронюваний законом інтерес у суб'єктивне право? Принаймні, з точки зору вчення про цивільне правовідношення це буде неправильно.

Кожна із окреслених проблем захисту корпоративних прав потребують спеціальних теоретичних досліджень з виокремленням особливих рис, що виявляються з врахуванням при роді і через призму захисту суб'єктивного корпоративного права та інтересу.

Васильєва В.В.

Лабораторія з дослідження та вивчення проблем корпоративного права Науково-дослідного інституту приватного права та підприєм-